

De tidlige norske salmedigtere i Grønland

AV ROBERT PETERSEN

Indledning

I begyndelsen af missionen i Grønland kunne det måske ind imellem være vanskeligt at afgøre, hvem der var danske og hvem der var norske. Men da de personer, der skal omtales her, er Hans, Poul og Niels Egede samt Peder Egede og Niels Brønlund Bloch, kan der næppe være tvivl om, at det er norske salmedigtere, og som bortset fra Niels Egede, alle var missionærer i Grønland. Det er min hensigt at beskrive ganske kort disse missionærers virke i Grønland. Det søges at beskrive deres salmer, samt placere dem i den grønlandske salmedigtning. Men jeg vil også gerne bagefter komme ind på en senere grønlandsk brug af norske salmer, skrevet af norske salmedigtere.

Studiet af de første, og øvrige norske kolonisateurer og missionærer, og deres sociale og kulturelle rolle, generelt set, kunne være af stor interesse. Men her skal der fokuseres på Egedes og hans slægtinges salmedigtning, og den betydning, disse digtere har haft for dannelsen af grønlandsk salmetradition. Der vil ikke blive skelnet mellem deres gendigtning af forskellige salmer og deres originale arbejde. Iøvrigt er det somme tider vanskeligt at afgøre, hvor vidt en salme var deres originale arbejde eller gendigtning af en dansk salme.

Identifikation af de enkelte salmer

Hvis vi starter med Hans Egedes publikation «Elementa fidei Christiani» fra 1742, hvor man finder de første 18 trykte salmer på grønlandsk, har der hidtil været 15 redaktioner af salmebøger inden for den dansk-norske mission i Grønland, senere den grønlandske kirke. I næsten hver af disse udgaver er der lavet om på en række salmer. Nogle af disse omdigtninger skyldtes et forsøg på at bringe en bedre overensstemmelse i stand mellem de enkelte ords rytme og melodien. Dette gælder især for de senere salmebogsudgaver.

Men i forbindelse med de første salmebøger, lavede man omdigt-

ninger uden tvivl, fordi kirkesproget var i gang med at udvikles, således at der dannedes nye begreber, og dermed tiden skelnedes bedre mellem forskellige begreber. Visse begreber blev udtrykt med låneord, inden man kunne konstruere nye grønlandske ord, og dertil blev brugen af grønlandske ord strammere.

Jeg tør ikke sige, hvor vidt dogmatiske eller andre teologiske forhold har medvirket til ændringer af grønlandske salmer, men en klar forskel kan man se i, at udmalingen af Helvedes pinsler var meget klarere i de tidlige salmebøger.

Disse forhold bevirker, at der kan være en temmelig stor forskel mellem de enkelte salmers originale form og deres fremtræden i de sidste salmebogsudgaver.

Dertil har man ikke angivet digterens navn i de første salmebøger, og digternavnet blev først angivet i Knud Kjers salmebogsudgave «Tuksiautit kikiektugaursomik» fra 1856. Der er ikke blevet gjort rede for, hvordan Kjer kunne vide digterens navn, men vi har faktisk ingen grund til at tvivle på, at Kjer havde undersøgt sagen først. Men man må undre sig over, at salmebogen fra 1971 angiver Kjer som digter for nogle salmer, der bærer Niels Egedes navn i den omtalte salmebog, som Kjer selv udgav.

En vanskelighed, der knytter sig til identificeringen af de gamle salmer, er, at man ind imellem har forkortet salmen i de senere udgaver med indtil flere vers, og denne forskel gør det nødvendigt at undersøge de enkelte vers ret grundigt for at kunne fastslå to udgaver som den samme salme, men man har dog respekteret rytmeunderlaget så meget, at det altid er den samme melodi, der bruges. Det samme er tilfældet mellem den grønlandske salme og den danske original.

En identifikation kan også vanskeliggøres ved, at en europæisk symbolik ikke altid kunne bruges i den grønlandske udgave. Billeder om marken, markens liljer, roser og træer manglede ofte, især i de tidlige salmer på grønlandsk.

Enkelte salmebogsudgaver

Den første udgivelse af salmer på grønlandsk var som allerede nævnt at finde i Hans Egedes bog «Elementa fidei Christiani», der trods den latinske titel er skrevet på grønlandsk, om troens bestanddele, som titlen jo antyder. Den indeholder 18 salmer. Det er lidt vanskeligt at forestille sig, hvordan missionsgerningen i de første år-

tier foregik, når salmerne ikke har kunnet dække årets gang i kirkelivet.

Den første egentlige salmebog blev udgivet af missionær Rasmus Bruun (1724–1771) i 1761, med titlen «Ivngerutit okko 119 arsillyput Kalalin opertut atuagækseit nalektarangamik», med en inddeling, der har taget hensyn til kirkeårets gang og højtider, og den indeholder så een eller to salmer til forskellige former for gudstjeneste som en del af missionens opgaver. Men der er ingen tvivl om, at denne salmebog var en stor lettelse for missionærer på forskellige steder i Grønland.

Den næste blev udgivet i 1788, og det skyldtes formentlig primært det forhold, at nye salmer var blevet digtet, og fortjente at komme til fleres kendskab. 1788 var Poul Egedes sidste embedsår.

Derimod er der ting, der tyder på, at den næste udgave, Otto Fabricius (1744–1822) «Ivngerutit tuksiutidlo» fra 1801, blev gjort ønskeligt af, at kirkesproget til en vis grad havde ændret sig så meget, at det krævede en ny salmebog, der indeholder de nye begreber. Som det vil blive omtalt under de enkelte salmer, måtte de nye ord ofte medføre ændringer af de enkelte linier, og i nogle tilfælde også en ændring av den første linie. Men der var også sket en udvidelse af salmebogen, idet den indeholdt 177 salmer.

I 1838 udgav Grønlands store salmedigter, Knud Kjer (1802–1865), sin salmebog «Ivngerutit kersungme senningarsome . . .». Den indeholder nu hen imod 400 salmer. I en senere udgave, «Tuksi-autit kikiektugausomik» fra 1856, der blev udgivet ca. 9 år før Kjers død, kunne vi for første gang finde angivelse af digternes navn knyttet til de enkelte salmer.

En ny salmebogsudgave fra 1885 indeholdt 455 salmer, og en udgave fra 1907, «Tugsiutit», indeholdt 478 numre. Herrnhutermissionen forlod Grønland i året 1900, men en del salmer fra deres salmebog, specielt salmer skrevet af C. J. Spindler (1839–1918) og Samuel Kleinschmidt (1814–1886), kom med i denne nye udgave. Til denne salmebog blev der i 1939 udgivet et tillæg, der bragte numrene op på 629.

Dette resulterede formentlig i, at visse salmer mere eller mindre gik ud af brug, og den sidste udgave, der blev udgivet af Kristian Lauritsen i 1971, 250 året for Hans Egedes ankomst til Grønland, indeholder 560 numre. I 1984 kom der en udgave af samme salmebog med den nye grønlandske retskrivning.

De tidlige norske salmedigtere i Grønland

Det vil næppe være nødvendigt at give en lang omtale af de enkelte salmedigtere her, specielt er *Hans Povelsen Egede* (1686–1758) nok så kendt at det næsten var tilstrækkeligt at minde om, at det var på Vågan prestegæld i Lofoten, han startede sit arbejde for at kunne rejse som missionær til Grønland.

Hans kamp for at kunne muliggøre dette ønske, har givet vanskelige år for ham og hans familie. Hans kone, Gertrud Rask, prøvede først at tale ham fra det, men siden støttede hun ham hele vejen, og da det endelig blev til noget i 1721, bosatte de sig i den tågefyldte skærgård omkring «Haabetz Colonie» uden for Nuuk (Godthåb), hvortil man flyttede kolonien og missionen i 1728. Efter Gertrud Rasks død, rejste han til Danmark, hvor han senere oprettede «Det grønlandske seminarium», og fik titel af biskop. Da han blev afløst af sin ene søn, flyttede han til Stubbekøbing, hvor han døde i 1758.

Hans ældste søn, *Poul Egede* (1708–1789) kom som en stor dreng til Grønland, og fik derved et andet forhold til Grønland og grønlænderne, end faderen. Hans Egedes forhold til Grønland var meget stift, og det skyldes nok bl.a. det forhold, at han ikke nåede at lære at tale sproget ordentligt. At han ikke opgav at lære det, kunne man undre sig over, men den vigtigste begrundelse var nok den, at hans ønske om at lære det ikke var for dets egen skyld, men fordi han ønskede at bruge det til noget, der var meget vigtigere for ham end blot det at kunne tale det. Men Hans Egedes sønner fik hurtigt legekammerater, og de lærte at tale grønlandsk flydende. Allerede som barn begyndte Poul Egede at hjælpe faderen dels som hans tolk, dels som hans medhjælper i sproglige studier. Sprogstudierne foregik ikke mindst sammen med Hans Egedes første hjælpepræst, den norske missionær Albert Top.

Poul Egede diskuterede ofte religiøse forhold med grønlænderne: spørgsmål om skabelsen og om tingenes oprindelse. Han påstod under en sådan diskussion, at der ingen sæler var i Himlen, men det resulterede i, at den mand, han talte med, mistede interessen for at komme i Himlen. Men iøvrigt var hans evne til at tale grønlandsk en stor fordel, som gjorde ham til en kendt person i Diskobugten, hvor han startede en ny mission i 1734. Der missionerede han, gav råd om det ene og det andet, hjalp folk mod sygdom, og mæglede mellem stridende parter. Han rejste til Danmark i 1740, og afløste sin far på «Det grønlandske seminarium» i 1747.

Far og søn fik i 1744 udgivet «Evangelistit sissemat» (De 4 evan-

gelister), samt Apostlenes gerninger, men først i 1766 udkom hele den Nye Testamente. Her skal der ikke beskrives de forskellige udgivelser, ud over, at Poul Egede i 1750 udgav «*Dictionarium groenlandicum danico-latinum*», og i 1760 «*Grammatica groenlandica danico-latina*», de første større systematiske arbejder om det grønlandske sprog.

Poul Egede virkede fra 1747 som leder af Det grønlandske seminarium og blev efter faderens død i 1758 provst for Grønland. I 1779 fik han titlen Biskop over Grønland, og virkede i sit embede indtil 1788. Han døde allerede året efter, i 1789.

Niels Egede (1710–1782) var 11 år, da familien kom til Grønland. Da han blev voksen, fik han virke i Grønland, og i to perioder var han i Handelens tjeneste. Han kendes iøvrigt på grund af de lange rapporter, han var med til at skrive om den grønlandske Handel og mission. Således var han med til at grundlægge et par kolonier, hvoraf Aasiaat fik det danske navn Egedesminde, navngivet efter Hans Egede. Niels Egedes ophold i Grønland varede tilsammen ca. 60 år.

Ikke overraskende udviste han missionen en stor interesse, og han hjalp i flere perioder missionærerne i deres arbejde. Dertil var han også en salmedigter. Der kendes i hvert fald fem gendigtninger af salmer fra hans hånd, selv om kun eet nummer i den nuværende salmebog bærer hans navn.

Den næste digter, *Peder Egede* (1722–1789), søn af Hans Egedes bror, Jens Povelsen Egede, stammede fra Senjen. Han studerede teologi i København, og boede hos farbroderen, Hans Egede, imens. Her blev hans interesse for Grønland vakt for alvor, og efter at han var blevet kandidat i 1746, tilbragte han tiden med at give informationer, og var nært knyttet til Grønlandsmissionen. Tre år senere, i 1749, holdt han dimisprædiken, og modtog derefter vocation til at være missionær i «*Jakobshavn udi vor Land Grønland*», d.v.s. Ilulissat/Jakobshavn, som manglede en missionær på stedet, idet fætteren, Niels Brønlund Bloch, som da var missionær ved Qasiangianguit/Christianshåb og Ilimanaq/Claushavn, skulle have været ved Ilulissat, men flyttede sydpå, dels fordi der var flere folk der, dels fordi missionærboligen ved Ilulissat var uegnet til bolig for en familie. Da fætteren flyttede til Norge, flyttede Peder Egede til Qasiangianguit og Ilimanaq, men rejste så til Norge i 1756, Peder Egede, der var ugift dengang, boede en tid hos den samme fætter ved Tind præstegæld.

Han var også en salmedigter. Der kendes fire salmer fra hans hånd, hvoraf kun to findes i den nuværende salmebog.

Den sidste, der skal omtales, er *Niels Brønlund Bloch*, (1720–1792), søn af Jens Mogenssøn Bloch og Kirsten Povelsdatter Egede, søster til Hans Egede. Han hører kronologisk set foran Peder Egede, men jeg fandt det mest praktisk at placere ham sidst, fordi han har efterladt sig de fleste salmer i den grønlandske salmebog. Han ble født på Lofoten. Som ung valgte han efter en vis vaklen at studere teologi, og fik der også forbindelse med sin farbror Hans Egede og fætteren Poul Egede. Også det synes at have haft en vis indflydelse på hans videre skæbne. Han blev kandidat i 1747, og rejste samme år som missionær til Ilulissat/Jakobshavn. Men da præsteboligen var for dårlig, flyttede han til Qasigiannguit/Christianshåb. Han arbejdede og boede også ved Ilimanaq/Claushavn, hvor der boede flere mennesker, og hvor fangstmulighederne var gode.

Han deltog, ofte sammen med fætteren Peder Egede, i debatten om aktuelle spørgsmål, og de gik begge to imod blandede ægteskaber, med den begrundelse, at de europæiske brudgomme ikke alle var «hæderlige og stræbsomme» og at de grønlandske piger for let opgav deres idealer for at blive gift med danskerne.

Han havde på den måde deltaget i behandlingen af forskellige spørgsmål, og hans ide om at flytte missionen på et sted med gode fangstmuligheder, savnede en forståelse til at begynde med, men fik senere en tilslutning fra myndighederne.

Niels Brønlund Bloch gendigtede en del salmer til grønlandsk, og blandt de salmer, der endnu idag findes i den grønlandske salmebog, synes et par stykker at være selvstændige arbejder.

De salmer, som de første norske missionærer efterlod sig

Hans Egedes salmer

Det er interessant at se de salmer, der bærer Hans Egedes navn. I salmebogen fra 1907, hvor man ellers markerede digterne ved hjælp af deres initialer, blev Hans Egedes salmer markeret enten med «Hans Egede» eller «H. Egede». Man har formentlig ønsket at vise ham den respekt på den måde, (man gjorde det samme med en salme af Luther). Der findes fire salmer fra hans hånd. I de tre af dem var det salmernes centrale emne, nemlig troen på Gud, der gav dem deres denne fortsatte aktualitet og styrke. I den beskrivelse, der kommer,

vil salmens form i den nuværende salmebog angives i parentes, med mindre den indgår i kommentarer. En yderligere oversættelse af den grønlandske form tages kun med, når der er en stor forskel mellem den grønlandske og originalen.

Gudimun opertarpunga (Qilammii Ataataga upperfigisaraara) var en gendigtning af «Mit Haab og Tro og al Tillid», som ikke findes i de nyere danske salmebøger. Jeg kunne desværre ikke finde ud af, hvem der har skrevet originalen. Den sidste grønlandske salmebogskommission har heller ikke kunnet finde ud af den oprindelige digter.

Operpugut Gudimun atauzenarmut (Katinngatta upperpugut) er på sin vis betegnende for Hans Egedes inspiration, idet den oprindeligt stammer fra den Nikænsk-konstantinopolitansk symbol, der senere udkom som «Credo». Hans Egedes original kunne være Martin Luthers salme.

Gude kissiet killangmetok (Guutituaq tappassumaa) er også en gendigtning af en salme, der nok kan føres tilbage til oldkirken. Hans Egede gendigtede formentlig Nicolaus Techs gendigtning af «Gloria in excelsis», der på dansk blev «Aleneste Gud i Himmerig».

Den fjerde af Hans Egedes grønlandske salmer er af en anden karakter. Det er en julesalme *Nalungiak nivinarsiamit*, (Naalungiaq nuannersoq) som efter en tysk original hed på dansk «Et lidet barn så lysteligt».

Den form, der er gengivet herover, stammer desværre ikke fra «Elementa fidei Christiani», som Hans Egede selv udgav, men fra Rasmus Bruuns salmebog fra 1761.

Det er nok ikke så mærkeligt, at de tre af Hans Egedes salmer handler om troen på Gud. Det var i grunden meget passende for Hans Egedes egen situation. De to første salmer handlede om den treenige Gud, mens den tredje handlede om skaberen, opretholderen og den kærlige Fader, der blev anråbt om at give en styrke til at kunne omvende sig og tro på Ham.

Den fjerde salme var en gendigtning af en kendt julesalme, og man har måske lov til at forestille sig Egedefamilien til en julegudstjeneste, hvor der kom grønlændere til. Iøvrigt var denne salme nok den der holdt sig mest til originalen, dog ikke mere end, at billedet var noget andet, og udtrykte noget om forbindelsen mellem Kristus og frelsen, hvorved julen også blev betingelsen for menneskenes frelse. Salmerne om troen på Gud kunne i sproget afvige noget fra den danske original, dog uden at afvige fra selve trosbekendelsen,

som må være grundlaget for salmen. Det interessante er, at Hans Egedes gendigtning af salmer dels var inspireret af oldkirkelige salmer, dels fra tidlige protestantiske salmer. Selv om vi nok må regne med, at originalerne til de grønlandske salmer stammede fra den danske salmebog, en eller anden udgave fra før «Den evangeliske kristelige salmebog», måske «Kingos salmebog».

Poul Egedes salmer

Der er også bevaret fire af Poul Egedes salmer i de seneste udgaver af salmebogen.

Kirkeåret begyndte at vise sig i de nye salmer, med Hans Egedes julesalme og tre salmer af Poul Egede, hvoraf den ene handlede om Jesu lidelse og død, en anden om påsken, og den tredje om pinsen. De to af dem var gendigtninger.

Jesu saag tokkotigainga (Jiisu, sooq toqutigaanga) gengav ret ordret Johannes Heermanns (1585–1647) salme «Jesu, dine dybe vunder».

Gudim annersa orniktigut (Anersaaq-aa ornitsigut) er gendigtet fra «Kom Gud Skaber, O Helligånd», som ikke findes i danske salmebøger efter «Evangelisk kristelige salmebog».

Til gengæld er der to andre salmer, som godt kan være originale arbejder af Poul Egede. En påskesalme, der i den nuværende salmebog har førstelinie «*Unnersiutigaarput*». Det er som denne linie antyder, en lovprisning af den opstandne Kristus.

I Kjers salmebog er der dertil en salme, *Annersalo perkiglunga* (: «Det er godt jeg er sund og rask»), der bærer Poul Egedes navn. Den er en omvendelsessalme, som ikke findes i de nyere salmebøger. Dertil kunne jeg ikke finde nogen dansk salme, der svarer til den, og formentlig er det et originalt arbejde af Poul Egede.

De tre af Poul Egedes salmer, der findes i den nuværende salmebog, handler en salme om Jesu lidelse og død, en påskesalme og en pinsesalme. Den sidstnævnte er idag lavet stærkt om på, så at antallet af versene er reduceret fra 7 til 6, og tonen er blevet en anden, men den kan alligevel identificeres som «Gudim annersa orniktigut».

Det vers, der var blevet udeladt i denne salme, handlede om «*Tornarsuk*», som han brugte i betydningen «Djævelen». Den grønlandske mission havde i lang tid brugt ordet «*toornaarsuk*» om Djævelen, en misforståelse, der stammede fra en grønlandsk ordliste fra midten af 1600-tallet. «*Toornaarsuk*» var i grunden ånde-

manernes specielle hjælpeånd, og måske lød det for nutidens salmebogsredaktører for meget af Egedernes opgør med åndemanerne. På den anden side havde Egedernes salmer en tone, der nok stammede fra kirkens og protestantismens tidlige salmedigtning.

Niels Egedes salmer

Niels Egede havde skrevet en del salmer. Der kendes fem, selv om kun een salme bærer hans navn i den sidste udgave. Den handler om Jesu lidelse og død: oprindeligt *Nuna tartorsuangorpok* (Unnuavaoq nuna taarpoq). Det er en gendigtning af «Mørket skjuler Jorde- rige» af Kingo (1634–1703). Den handler også om fastetiden.

Niels Egede gendigtede også et andet arbejde af Kingo, nemlig «Over Kedron Jesus træder» til «*Kedrokkut piarivdlune*» (Eqqanarsilat ikaarpoq Kedronikkut Jesusi), selv om denne salme bærer Knud Kjers navn i den nuværende salmebog, har Kjer selv angivet den som Niels Egedes arbejde, og det må man nok regne med at han kendte (i hvert fald at det ikke var hans eget arbejde).

Kjer angav iøvrigt Niels Egede som digter af *Irsikka agsut kialik*, som Kjer gengav i sin salmebog som «Irsikka kodlingarlik», begge former gendigtet af «Væltet ud i øjnestrømme». Den findes ikke i den nuværende danske salmebog. I den sidste udgave af den grønlandske salmebog dækker «Qullilissapput isikka», 1., 2. og 8. vers af «Irsikka agsut kialik».

Det er vanskeligere at finde originalen til *Jesuse Herodesersub*, som synes at være identisk med «Herodesmut Jesus apat», som man finder i Fabricius salmebog fra 1801, og som var gendigtet fra «Til Herodes Jesus føres». Det var ikke nemt at identificere den, hvis den genfindes i samtidens salmebøger, men kan godt være identisk med «Galiliip naalagaanut» (: «Til herskeren over Galilæa»). Det er i hvert fald den samme melodi, mens tonen i teksten afviger meget sterkt fra Niels Egedes salme.

Endnu en salme blev nævnt af Kjer som Niels Egedes arbejde, nemlig *Guderput seninginerpa* (: «Er Gud dog ikke mægtig»). Den var også vanskelig at identificere både i de nye og ældre salmebøger, men kunne godt være identisk med «Killarle okallyssærpa», en gengivelse af «Vil dog Himlen ikke tale». Den findes ikke i de seneste grønlandske salmebøger.

Samtlige salmer, vi kender som Niels Egedes arbejder, handler om Jesu lidelse og død. Derfor er tonen i dem alle sammen mere

dyster end faderens og broderens salmer. De salmer, som kan identificeres, var gendigtninger af Kingos salmer. Det var ikke muligt at finde ud af digteren til de øvrige, men de har alle fem den samme stemning over sig.

Skal man give en hurtig karakteristik af Hans Egedes og hans sønners salmer, startede de med troen på Gud Skaber, så troen på den treenige Gud, og derefter begyndte kirkeåret at indfinde sig med salmer knyttet til de tre store kirkehøjtider. Med Niels Egede kom fasten for alvor, hvor Jesu lidelse og død var grundtemaet. Man kunne forestille sig, at man på missionsmarken ønskede at understrege frelsen gennem Jesu lidelse og død.

Peder Egedes salmer

I den nuværende salmebog er der to salmer, der bærer Peder Egedes navn, i Kjers salmebog «Kikiektomik» kunne man finde fire. *Tamarmik kuisimarsut* (Tamarmik kuisimasut) er en gendigtning af Kingos «Enhver som tror og bliver døbt», den bruges idag ved bar nedåb, men passede nok bedre til voksendåb på missionsmarken.

Peder Egede var mere eller mindre påvirket af Thomas Kingo, og de fleste af hans salmer var gendigtninger af Kingos salmer, således *Annernengah orniktigut*, som idag findes i ombearbejdet form «Anersaaq-aa ornitsigut». Den har mange fælles træk med Kingos salme «Nu nærmer sig vor pinsefest», og hvis den ikke var gendigtet derfra, så var den i hvert fald inspireret af den.

Endnu en gendigtning af Kingo var *Tarniga kakugu Gudit*, som ikke findes i den sidste udgave af salmebogen. I Fabricius' salmebog «Ivngerutit tugsitudio» har den fået formen «Tarniga illomut Gudit», hvor forskellen var, at den første version betød, «Min sjæl, når du til Gud . . .», og i Fabricius' udgave: «Min sjæl, om du dog til Gud . . .» Kingos salme, som var originalen til denne var: «Min sjæl, om du vil nogen tid.»

I den nuværende salmebog finder man *Naalakkamut upperuit*, som har Peder Egedes navn på sig. Jeg kunne ikke genkende den i de ældre salmebøger, og dertil kunne heller ikke finde en tilsvarende salme i de danske salmebøger jeg havde til rådighed. Oversat betyder den første linie: «Hvis du tror på Herren, skal du adlyde Ham», og var nok en af missionsmarkens godt anvendte salmer.

Peder Egedes salmer indeholder gerne den personlige forhold til Gud, som kræver omvendelse og den daglige hengivenhed til Gud.

Niels Brønlund Blochs salmer

Niels Brønlund Bloch var nok den første egentlige salmedigter på grønlandsk. Der er flere af hans salmer i de nyeste salmebogsudgaver, hva enten det skyldtes, at der var flere at tage fra, eller at der var bedre kvalitet eller aktualitet, og dermed større interesse for at bevare dem.

Med Blochs salmer var der ved at ske en vis ændring med salmernes karakter. De første grønlandske salmer handlede om troen, og derefter kom der salmer til kirkeårets højtider og specielle kirkelige handlinger. Men med Blochs salmer var den almindelige søndagsgudstjeneste ved at komme frem. Det kunne naturligvis hænge sammen med, at menighederne var ved at dominere samfundet. Dertil skete det, at nyere salmedigtere nu også brugtes, f.eks. blev Kingo allerede brugt af Niels Egede. Bloch brugte også et par af Kingos salmer. Endvidere ser det ud som om andre end oldkirkelige og protestanter nu kunne inspirere salmedigterne, således brugte Bloch en salme af J. Scheffler (1624–1677), som måske var en katolsk salmedigter, i hvert fald døde han i en kloster.

Det var salmen *Jesume irsukpunga* (Jiisusi ornippara), som var gendigtet efter Schefflers «Jesus kom dog nær til mig». I de første udgaver udtrykkes glædesytringer; «issuppunga» («irsukpunga»), betyder «Jeg råber af glæde». Det er et ord, der ikke bruges længere idag. Det var måske allerede ud af brug, da Fabricius udgav «Ivngerutit tuksiautidlo» i 1801, da var formen «Jesusme tippæpunga, nangminek inangmanga», hvor ordet «tiipappunga» i hvert fald i dag betyder: «Jeg er helt overstadig.» Det bruges ikke mere i kirkesproget. «Jiisusi ornippara, nammineq inammanga», som det lyder idag, betyder: «Jeg går hen til Jesus, fordi han selv har befalet mig det.»

Syndiglina orniksiuk (Annaassisup qaaqqummatit) var gendigtning af «I arme syndre op i flok», af Laurentius Laurenti (1660–1722), der var kantor i Bremen. I Fabricius' salmebog var den gengivet som «Ajortiglin orniksiuk», idet låneordet «synd» var gået ud fra sproget. Førstelinien i den nuværende form betyder «Da Frelseren kalder på dig».

Nalekama paranganga (Naalakkama paarimmanga) har som original Anders Arrebos (1587–1637) salme «Gud Herren er min hyrde god», som selv var en versificering af nr. 23 i Salmernes bog. I de senere udgaver af salmebøgerne på dansk hedder den «Herren Han er min hyrde god». Den grønlandske form synes at være gen-

givet fra Arrebos salme, og ikke direkte fra Det gamle Testamente. Den grønlandske førstelinie betyder «Da Herren vogter over mig», og da begrebet «hyrde» var ukendt dengang i Grønland, var det godt fundet på at bruge hyrdens funktion i salmen i stedet for.

Gud saimamet uautingnut (Naakkinnigaartup Guutima) har som original «Den nåde som Gud haver gjort» af Kingo. Blochs egen formulering holder sig meget nøje til Kingos, mens den ændrede form idag holder sig mere frit i forhold til Kingos salme. Men alligevel, i Blochs tid havde man endnu ikke haft en klar skelnen på grønlandsk mellem «saamaneq», 'mildhed' og «saammaanneq», 'nåde', og i Fabricius' tid havde man endnu ikke skelnet skarpt mellem de to begreber, og derfor finder vi den samme formulering uændret i Fabricius' salmebog. I dag skelner man klart mellem de to begreber, men ikke desto mindre har man omskrevet førstelinien til «Den barmhjertige Gud».

Syndit nalagausærput (Naalagaassarlit taava) stammer igjen fra Kingo, nemlig fra «Nu bør ej synden mere». Fabricius har ændret den til «Nalagausærput tava», og man har siden ikke lavet meget om på den.

Syndmetotina illisimaguit findes ikke i de nye salmebøger, men var gendigtet fra «Ach vidste du som gaaer», en salme af Hans Adolf Brorson (1694–1764). Jeg kunne heller ikke finde den i Fabricius' salmebog, men Kjer har den som «Ajortutin-à ilisimaguit», med samme betydning, «hvis du, som går i synden, vidste . . .»

Nulliareek pilluarkejakauk er også gået ud i de nye salmebøger, men er en gendigtning af Kingos «O Ægtestand, du høylyksalig est», en salme til brudevielse. Den grønlandske mission accepterede ved familiedåb de førkristne ægteskaber, og man havde nok ikke i begyndelsen brug for salmer til brudevielse. Man kunne så tænke sig at mange af salmerne opstod af konkret behov, men de salmer, vi har, ligner alligevel ikke lejlighedsdigte. To af Blochs salmer har jeg på samme måde undersøgt for at finde eventuelle «originaler». Men da jeg ikke kunne finde noget, er det tænkeligt, at det var Blochs egne originale arbejder. Det skal dog tilføjes, at en del af de tidlige missionærer har brugt «Kingo's salmebog» som inspirationskilde, og jeg har ikke haft lejlighed til at undersøge den. Der ligger således den mulighed, at en original kan findes i Kingo's salmebog, men er taget ud i de senere danske salmebøger.

Den ene er en pinsesalme på eet vers, en bøn til Frelseren om, at han skal sende sin Ånd. Den gengives i sin helhed, og oversættelsen

er blot en gengivelse af indholdet:

Annaassisoq asasara,	Kære Frelser
Anersaarnik tuninnga;	giv mig din Ånd,
Soraarnaviilersillunga	styrk mig til bestandighed,
ilinnut atatinnga.	så at jeg tilhører dig.
Tatissariuarlagit	Vær du altid min støtte
upperlunga tamaani,	i min tro her på jorden,
najortuinnaqullutit	så at jeg evigt kan være hos dig
Ataatavit inaani.	i din Faders sale.

Det er en digtning, der af gode årsager er ribbet for mange af den europæiske salmedigtningens symbolbilleder, f.eks. roser, markens liljer, figentræer, duer og andre dyrearter (jfr. Kleivan 1978:343). Men den stillede livet her på jorden og i himlen som to tilværelser, der i hvert fald tidsmæssigt var adskilt. Modsætningen mellem det jordiske liv og den himmelske salighed møder man ofte i den grønlandske salmebog. Men de foroven omtalte symbolbilleder har dog siden fundet vej til den grønlandske salmebog.

Den samme bøn om fasthed i troen indeholdes også en anden af Blochs salmer *Inuk-aa nikallussaarit*, som betyder «Menneske, tab aldrig modet mere». Den synes som andre af Blochs salmer at passe godt til situationen på missionsmarken. De to sidstnævnte gengivelser stammer fra den sidste salmebogsudgaver, da de ikke findes i en genkendelig form i de ældre salmebøger. Her gengives det 6. vers, også fordi det er interessant derved, at det var tydeligvis skrevet i en periode, hvor der ikke var nogen skriftsprog, således at det var talesprogets form, der brugtes. Oversættelsen er igen blot en gengivelse af meningen.

Guuti saaffigissagissi	I må vende jer til Gud,
tamaraluartusi,	I, som ellers farer vild,
massa naakkigissavaasi	thi han forbarmer sig over jer,
peqqissimisugussi.	hvis I kommer angrende.
Annatsikkumasusi	I, som ønsker at blive frelst,
isumasaraanasi	lad jer ikke have den tro,
Guutip ajattussagaasi,	at Gud vil støde jer fra sig.
naaggali, saammaassavaasi.	Nej, tværtom, Han giver jer nåde.

En kort vurdering

Den betydning, som de omtalte norske salmedigtere på grønlandsk har idag, ligger nok mest i, at det var dem, der begyndte, hvorved de lagde spor, som de senere salmedigtere kunne bruge. En anden betydning, de har idag, er, at der stadig væk ud af salmebogens 560 numre er 25, som de var forfattere til.

Men de havde ikke bragt norsk salmedigtning til Grønland. De brugte snarere salmer fra oldkirken eller tidlige protestantiske salmer. Det var formentlig ikke helt tilfældigt, at to af de salmer, som Hans Egede gendigtede, også var blevet bearbejdet af Luther.

De første salmer handlede om troen på Gud, og derefter kom der salmer til kirkeårets højtider, og først derefter kom der flere og flere salmer, der kunne synges til forskellige kirkelige handlinger.

Samtidens danske salmebøger var uden tvivl med til at styre udviklingen i den grønlandske salmeskat. I de første perioder kom der en del salmer fra Kingos salmebog, og det kan nok forklare, at så mange af Kingos salmer havde inspireret flere salmedigtere. Enten havde denne bog i sig selv været en inspirationskilde, eller også havde tonen i Kingos egne salmer talt til missionærerne i Grønland.

Som antydning har disse salmedigtere ikke brugt salmer digtet af nordmænd. Hvis man kigger på datidens markante norske salmedigtere, søger man forgæves efter f.eks. Petter Dass (1647–1707) i den grønlandske salmebog. Først med den markante salmedigter, sjællænderen Rasmus Bruun, kunne vi se inspirationen fra norske salmedigtere. Han gendigtede «Dagen viger og går bort» af Dorothea Engelbretsdatter (1634–1716) til *Gudiga atataega, Ullok tava nauara*, (Guutiga ataataga, ulloq manna naavara). Desuden har han brugt Steen Jensen Billes (1565–1629) arbejde over en fransk salme af C. Marot, 1495–1544, (eller måske snarere efter A. Lobwasser, 1515–1585), «Jeg råber fast, o Herre» til *Nalegara nagliugaungama*. Den findes ikke i den sidste salmebogsudgave.

Norske salmer i den sidste salmebog

I den nuværende grønlandske salmebog er der en salme, *Immaga suut nalorninartut maani* angivet som skrevet af «Andreas Hansen (1860–1909) fra norsk». Ved nærmere undersøgelse viste det sig, at det var gendigtet fra «Tænk når engang den tåge er forsvunden» af Wilhelm Andreas Wexels (1797–1866). Også en anden salme af Wexels er gengivet på grønlandsk, nemlig «Helgen her og helgen

hisset», der er tilmed to versioner på grønlandsk, dog begge skrevet ret frit. Det er «Naalakkatta neriuttai» af Jens Chemnitz (1853–1929), og «Iluartut pavaniittut» af C. W. Schultz-Lorentzen (1873–1951).

Paulus Gerhardts (1607–1676) salme «Befal du dine veje» er også blevet gengivet på grønlandsk som *Ataatamut peqqukkit* af C. W. Schultz-Lorentzen. Men originalen til den grønlandske version er efter alt at dømme Stener Stenersens (1789–1835) gendigtning til norsk.

Til gengæld måtte jeg udelukke helt, at Jacob Racklews salme *Siiunip pigaartortaasa* kan vær gendigtning af Magnus B. Landstads (1802–1880) «Zions vægter hæver røsten». De har snarere uafhængigt af hinanden brugt en salme af Ph. Nicolai (1556–1608), hvis arbejde vi finder i den danske salmebog. Jakob Racklew levede i tiden 1745–84.

Der er tre salmer af Johan Nordahl Bruun (1745–1816) gendigtet på grønlandsk, i hvert fall er der tre, som bærer hans navn. Den tredje forekommer det mig dog at være problematisk.

Knut Kjer var den første, der gengav et arbejde af Nordahl Brun. Det var «Jesus lever, graven brast», som på grønlandsk fik formen «Jiisuserput uummarpoq, ajugaalluni makippoq».

«Ånd over ånder, kom ned fra det høje» blev gengivet på grønlandsk af Thøger Sørensen (1835–1917). Han har, mens han var præst i Grønland, gendigtet en del salmer. Det blev til: «Annerusaartutit illit aqqarna».

Den salme, der er angivet som et arbejde af Nordahl Brun, men som er problematisk, er *Qinnutigaarput Guutiaa*, en konfirmationssalme, der ikke svarer helt overbevisende til «Lad denne dag, o milde Gud» i den danske salmebog. Den grønlandske version var et arbejde af Knud Kjer. Af disse salmedigtere, var Andreas Hansen og Jens Chemnitz de to, der er grønlændere selv, og har brugt norske salmer til deres arbejde. Grønlandske salmedigtere begyndte med Rasmus Berthelsen (1827–1901) i 1850-årene, men først i dette århundrede begyndte de at præge salmedigtningen med Jonathan Petersen (1881–1961) og Henrik Lund (1875–1948). Salmebogstillægget fra 1939 var således mest skrevet af grønlandske salmedigtere. Blandt den nuværende salmebogs 69 salmedigtere er de 35 grønlændere.

Slutning

Her vil jeg gerne tillade mig at gå baglæns, og starte med brugen af norske salmedigtere til at gendigte deres arbejder til grønlandsk. Johan Nordahl Bruns arbejder har været benyttet nogle gange, og det er mest sandsynligt, at man ved gendigtning af «Befal du dine veje», havde brugt Stener Stenersens gendigtning af Paulus Gerhard. To salmer af Wilhelms Andreas Wexels er blevet gengivet på grønlandsk, den ene tilmed i to versioner, og i de ældre grønlandske salmebøger finder vi enkelte arbejder, den ene af Steen Jensen Bille, og den anden, formentlig den, der først blev brugt, var af Dorothea Engelbretsdatter.

En anden form for «norske salmer på grønlandsk» er salmer, der blev digtet på grønlandsk af norske missionærer. Det drejer sig om Hans Egede og 4 af hans nære slægtninge, d.v.s. Poul Egede, Niels Egede, Peder Egede og Niels Brønlund Bloch.

De fleste af disse salmer finder vi stadig væk i den grønlandske salmebog, ofte i en ombearbejdet form, men dog således, at man i dem stadig væk kan fornemme missionsmarkens situation, som var disse salmedigteres dagligdag.

Allerede med disse salmedigtere blev der skabt en tradition, som dog også skyldtes senere og mere produktive salmedigteres indflydelse. Men begyndelsen var den, der sikkert var den sværeste og den, der angav retningen for salmedigtningen på grønlandsk.

ANVENDT LITTERATUR:

- Rasmus Bruun, 1761: Ivngerutit okko 119 Arsillyput Kalalit opertun attuagækseit Nalektarangamik. Kjøbenhavn.
- Den danske salmebog. 28. oplag 1982. København.
- Evangelisk-christelig Psalmbog. Oplag fra 1854. Kjøbenhavn.
- Otto Fabricius, 1801: Ivngerutit tuksiutidlo. Kjøbenhavn.
- Knud Kjer, 1856: Tuksiautit kikiektugaurasomik. Kjøbenhavn.
- Inge Kleivan, 1978: Lamb of God = Seal of God? – Some Semantic Problems in Translating Animal Names of The New Testament into Greenlandic. – Fourth Scandinavian Conference on Linguistics, ed. Kirsten Gregersen et al. Odense University Press.
- H. Ostermann, 1940: Nordmænd paa Grønland 1721-1814, I-II, Oslo.
- Salmebog for Kirke og Hjem. 17. oplag. 1942. København.
- Tugsiutit. Nyt oplag, 1952 (1. udg. 1907). Nùngme.
- Tugsiutit tapè, 1939. Nùngme.
- Tugsiutit, 1971. Nùngme.
- Tussiutit, 1984. Nuuk.